

PLOVIDBA VREMENOM HVARSKOGA KAZALIŠTA

Hvarsko Kazalište čini zacijelo poseban topos u kulturi južne Hrvatske. Najviše zbog pripisanog mu datuma nastanka. Prema natpisu, što ga je na ulazu u gradnju iznad prostora Arsenala, u kojemu se i danas nalazi kazališna dvorana, dao postaviti mletački knez providur Pietro Semitecolo, zaslužni izmiritelj hvarskih pučana i plemića, a koji glasi ANNO PACIS SECUNDO MDCXII, ta je godina, dakle 1612., u kojoj nastaje prvo naše kazalište. Datum zacijelo budi i ponos: gradnja *Teatro Olimpico* u Vicenzi, što ju je počeo Andrea Palladio, a završio njegov učenik Vincenzo Scamozzi pada u godinu 1584; isti Scamozzi radi Kazalište u Sabbionetti 1588. godine, dok će do narednog kazališnog zdanja, onog što ga podiže Giovanni Battista Aleotti u Parmi, trebati pričekati do godine 1618. Hvarsko bi, dakle, kazalište bilo treće u ovom nizu. Posve je jasno da je ovdje riječ o gradnjama namijenjenim za kazališna prikazivanja, kojih je u izobilju bilo i ranije, ali sva se ona događahu u prostorima, otvorenim zatvorenim, koji nisu u kazališnu svrhu građeni.

Najgorljiviji promicatelj svijesti o dragocjenoj drevnosti hvarskog Kazališta bio je naš polihistor, i sam Hvaranin, Grga Novak. Već u prvom izdanju svoje knjige *Hvar* Novak govori o kazalištu što ga je Pietro Semitecolo dao »sagraditi na gornjem katu Arsenala gdje se još i danas nalazi«. Novak će se temi hvarskog kazališta vraćati u nekoliko navrata pa će tako i zapisati:

»Pietro Semitekolo (sic!) novcem autonomne hvarske komune obnovi ogromni starodrevni arsenal (još iz XIII. stoljeća), a onda ga udesi tako da je daljnji veliki prostor uredio za čuvanje hvarske ratne galije i popravku letaćkih ratnih lađa, a u gornjem istočni dio za kazalište. Da mu dade još ljepši, monumentalniji izgled, sagradi na sjevernoj strani ove ogromne zgrade golemu terasu 'belvedere', podržavanu od četiri velika portona od rustike, a svu obrubljenu stupićima, i do nje veliku skalinadu od 36 stepenica. Unutrašnjost kazališta uredi Semitekolo po uzoru tadašnjih kazališta: na zidu pozornice dade naslikati svoju palaču, uz Samikielovu 'lođu' i hvarske zidine, a gledalište okruži lijepim baroknim ložama...«.

Izrazi što ih Novak ovdje koristi »ogromni«, »golemi«, »veliki«, očito više govore o autorovu zanosu činjenicom da Hvar ima jednu od najstarijih kazališnih građevina u Europi, nego o stvarnim dimenzijama. Isto tako nisu posve jasna vrela autorovih podataka o unutarjem izgledu kazališta u to vrijeme, posebno onih o postojanju »baroknih loža«. Ali i takve tvrdnje, premda ih valja kritički raščlaniti, ne treba previdati: one su, možda i onda kad nisu posve utemeljene, stanovita kulturna činjenica, govore o stanovitom razdoblju, o njegovu načinu gledanja na vlastitu prošlost, govore konačno o značenju što smo ga mi sami, u nesklonim vremenima, pridavali našim korijenima i znakovima našeg identiteta.

Prvi, zaista kritički pogled na fenomen hvarskog Kazališta bacit će Nikola Batušić u svojoj *Povijesti hrvatskog kazališta*. Navodi ga na sumnju hijatus, prazni prostor, što postoji između onog nadvratnika na kojemu je ubilježena 1612. godina i prvih pisanih vrela o kazališnoj djelatnosti u zgradi što ju je podigao Semitecolo. Batušić upozorava da treba pričekati godine 1711. i 1712. da bismo našli prve pisane podatke o predstavljajanjima u hvarskom Kazalištu. U siječnju 1711. Grafiko Bartučević bilježi u pismu prijatelju u Jelsi da će se »održati opere i

svečanosti, a sad se već mnogo o tome govori i daju se maškara-te«. Narednom godinom datira se latinski spjev Višanina Antuna Matiješevića Karamenea u kojemu se vrlo živim bojama opisuje kazališni život Hvara, posebno u doba poklada, kad je zapovjednik mletačkog brodovlja Marino Capello priređivao pravi festival, namijenjen zacijelo građanima, ali i venecijanskim časnicima i pomorcima što su zimovali u Hvaru. Prema Karameneu, znademo da su se tada glumile komedije »u niskoj obući«, zatim »drame uzvišenog tragičkog sadržaja«, da su se prikazivala »djela vojskovođa i znamenitih kraljeva«, a da su na izborniku bile i pastorage, ili, kako on kaže, »pastirske ljubavi Arkadije«. Posebno su važni stihovi u kojima se opisuje kazališno mjesto: *Altera vero domus, partes quae spectat Eöas / In vace-am conversa fuit scenamque decentem, / Ac additus vicem curvi supplere theatri.*

Dakle, nakon stoljeća šutnje, odjednom dokazi o bujnom, razgranatom kazališnom životu, koji se očito zbivao jednako u kazališnoj zgradi kao, posebno u karnevalsko doba, i na otvorenim prostorima.

Za Karameneov spis postoji, istina, i ranija datacija. Već u spomenutom prvom izdanju knjige o Hvaru, Grga Novak kaže da je »Hvarski teatar lepo opisao u XVII. st. Antun Karamanović—Carameneo u jednoj svojoj latinskoj pesmi prigodom boravka u Hvaru«. Takvo je datiranje Novak potvrdio i u predavanju održanom 1972. godine u Hvaru, tvrdeći da spis valja datirati u posljednje godine XVII. stoljeća dok bi se godina 1712. odnosila na prijepis latinskog spjeva. Meni se ipak čini da više od pitanja je li Karameneov spis desetak ili nešto više godina stariji ili mlađi, premoštavanju rečenog vremenskog hijatusa pridonosi njegov sadržaj. Jer, očito je da ono što opisuje Karameneo ne može biti kratkotrajan fenomen, već su to kazališna događanja dobro ukorijenjena u jednom prostoru, događanja koja očito iza sebe imaju *tradiciju*. Ta se tradicija mora korijeniti-

ti u XVII. stoljeću, pa se tako i približiti onoj već mitskoj 1612. godini s arhitrava. Onaj *ako*, što ga Batušić u više navrata koristi govoreći o toj godini, kao onoj kad je u Hvaru sagrađeno Kazalište, ne može se zacijelo posve prebrisati, ali se može u znatnoj mjeri ublažiti.

Batušića zacijelo valja slijediti kada tvrdi da o stvarnom izgledu te dvorane s početka XVII. stoljeća ne znamo zapravo ništa. Spominjanje *cavee* u Karameneovu spjevu može upućivati na postojanje polukružnog gledališta, sukladno Vitruvijevim i Palladijevim načelima. Inače, trebala je to biti dvorana pravokutnog oblika, s klupama ili sjedalima, bez loža (tu Novakova tvrdnja zacijelo ne stoji), »dok je pozornica – bez sumnje podij/pulpitum – bila bez *scenae frons*, ali s perspektivno oslikanim stražnjim zidom, i to s pomoću metode koju poznajemo iz ranijih ili onovremenih slučajeva talijanskih privatnih dvorana preuređenih za prikazbe učene komedije na velikaškim dvorovima«. Na osnovi čega je Grga Novak zaključio kako je bio oslikan stražnji zid scene, ne znamo, premda je pretpostavka o veduti Hvara s njegovim najvažnijim javnim zdanjima, prihvatljiva. Također nije moguće znati je li hvarska pozornica bila opskrbljena bilo kakvom drugom scenskom opremom (prospekti, periakti i sl.).

Hvarsko je Kazalište, u svom početku, dakle, ipak bilo skromno arhitektonsko zdanje. Ono što ga uzdiže, i u europskim razmjerima je činjenica da je ono prvo komunalno, dakle zaista *javno* kazalište. Kazalište u Vicenzi djelo je tamošnje akademije, dakle zatvorenog, elitnog kruga, druga kazališta tog vremena imaju izrazito feudalne značajke i vezana su uz dvorove prinčeva i moćnika. Hvarsko nastaje upravo u znaku jednog povijesnog kompromisa, pomirenja plemića i pučana, te se bez ikakve dvojbe otvara svima: u njemu su zajedno i narod i vlastela.

Takva temeljna namjena određuje i njegov izbornik, koji je, valja to odmah reći, vrlo široka raspona. Olimpijsko kazalište u

Vicenzi namijenjeno je isključivo visokoj književnosti, tragedijama pisanim prema klasičnim uzorima, pa dakle i visokoobrazovanoj publici, istančana ukusa.

Naprotiv: »Hvarsko kazalište, nastalo u sredini gdje se stvara i svjetovna drama ali i pučka komedija opora sadržaja i neuglađena rječnika, otvoreno je navlastito svim oblicima hvarske dramatike, koja u sklopu hrvatske kazališne književnosti tvori mali ali tematski i dramaturgijski posve zaokružen opus«.

Tijekom XVIII. stoljeća, za koje možemo utvrditi da je zlatno doba hvarskog Kazališta, igraju se zacijelo i djela talijanske provenijencije; vidjeli smo da se spominju i opere, dakle vrlo širok izbornik koji obuhvaća jednako sve kazališne vrste onog vremena, kao i domaće autore, a i one s druge jadranske obale. U tom se vremenu Kazalište i dalje održava kao komunalna ustanova, postoji *colleggiato alle spese* koji se brine za troškove održavanja zgrade, a zacijelo i predstava. Zna se i za brojne zaključke narodne *congregel*/skupštine, koji zahtijevaju dobro održavanje i brigu o kazalištu.

Takva živa djelatnost Kazališta i ta živa briga o njegovu održavanju, traje sve do pred kraj stoljeća. Godinu dana prije pada Venecije, dakle 1796. godine, tadašnji knez i providur Iseppo Barbaro dokida rad Kazališta, želeći u njegov prostor smjestiti vojsku. Prekid je ipak vrlo kratak. Već 1800. godine skupina hvarskih i viških ljubitelja scenske umjetnosti osniva Kazališnu udругu, s ciljem da se brine o teatru i njegovu radu.

Ne znam na temelju čega Z. Perković u svojoj knjizi o dalmatinskim kazalištima tvrdi da je »kazališna dvorana... uništena krajem tog stoljeća« (misli se na XVIII. stoljeće). Novoosnovana Kazališna udругa zatražila je od austrijske uprave, koja je preuzela Hvar nakon pada Venecije, da dopusti obnovu Kazališta kao ustanove »koja utječe korisno na socijalni i moralni odgoj ljudi i koja, zabavljajući narod odvraća od ljenčarenja, koje je uvelike štetno«.

Zahtjevu je udovoljeno, tako da je do 1803. godine kazališna dvorana rekonstruirana. Od tada, kako točno tvrdi Batušić, potječu i lože u gledalištu. Dvadeset osam najznačajnijih obitelji s Hvara i Visa, kao i sam hvarski biskup Gali, sudjeluju u toj akciji. Svaka od tih obitelji ima odsad svoju ložu, a zajedno tvore Kazališnu udrugu.

Točno na početku našeg stoljeća, 1900. godine, nastojanjem tadašnjeg predsjednika udruge dr. Vjekoslava Bogliča, Kazalište je još jednom rekonstruirano.

Društvo djeluje do 1911. godine, kad se gasi. Deset godina kasnije, za vrijeme uprave dr. Josipa Avelinija, Kazalište opet postaje općinska ustanova.

Zlatno doba hvarskog Kazališta, koje se, vidjesmo, zbiva u XVIII. stoljeću, nepovratno je prošlo. Ali Kazalište ipak, makar i potihom, živi i dalje. Odigravaju se u njemu ponekad amaterske, ponekad profesionalne predstave. Stanovit uspon donose *Dani hvarskog kazališta* početkom osamdesetih godina, kad se tu zbivaju i vrijedne predstave, vezane uz teme hvarskih dana.

Ipak, svoj zlatni trenutak i svoj nagli upad u kazališnu suvremenost, i to onu svjetsku, doživjet će hvarsko Kazalište 1990. godine. Tada se, u okviru Splitskog ljeta, dok je njegov dramski direktor bio Petar Brečić, događa na Hvaru, u njegovu Kazalištu, predstava ruskog redatelja Anatolija Vasiljeva.

U trenutku, kad sa svojom družinom, kojoj se priključuje i nekolicina hrvatskih glumaca, dolazi na Hvar, Vasiljev je središnji kazališni fenomen u Europi. Tražen je svuda, njemački ga kazališni časopisi slave kao novo veliko ime na kazališnom obzoru, a u Taormini 1990. dobiva i *Premio Europa del Teatro*, za nova kazališna istraživanja.

Stvar je i ukusa i procjene kako vrijednovati hvarsku predstavu Vasiljeva, što nije nipošto svrha ovog zapisa. Reći ćemo samo da su mjesto i prostor tog Kazališta, s njegovom ljepotom i njegovom oronulošću, zaista igrali u predstavi Vasiljeva, da su

bili djelatni sudionik kazališnog čina. I da se te vruće kolovoške večeri jedan bitni topos hrvatske kulture našao pred našim očima i u našoj svijesti kao sudionik svih onih dilema i svih dvojbi što ih u svojoj naravi nosi suvremeno kazalište.